

De samenwerking tussen politiek en journalistiek in het dossier Bijlmerramp

De relatie tussen politiek en journalistiek rondom de Bijlmerramp werd gekenmerkt door een complexe dynamiek van samenwerking, onderlinge afhankelijkheid en strategische beïnvloeding, waarbij beide krachten elkaar nodig hadden om hun doelen te bereiken.

Verborgene journalistieke coalitie

Ongekende samenwerking tussen concurrenten

Voor het eerst in de Nederlandse journalistieke geschiedenis gingen rivaliserende onderzoeksjournalisten in het verborgene samenwerken. Deze unieke alliantie bestond uit:

- Vincent Dekker (Trouw)
- Pierre Heijboer (de Volkskrant)
- Joost Oranje en Rob de Lange (Nova)

Vincent Dekker beschrijft het ontstaan van deze samenwerking: "Ongeveer een jaar na de ramp besloot Pierre Heijboer contact met me op te nemen. Ik was enorm verrast dat Heijboer dit verhaal aan mij vertelde en met mij daarover wilde overleggen. Vanaf dat moment zijn wij gaan samenwerken. Wel in het geheim".

Strategische taakverdeling

De journalisten ontwikkelden een systematische werkwijze waarbij ze hun onderzoek coördineerden:

- "Met zijn vieren overlegden wij in het geheim. Niemand mocht van deze samenwerking weten, want de kans dat wij onze banen konden verliezen was erg groot"
- "Tijdens onze geheime overleggen verdeelden wij taken om verder te komen in het onderzoek"
- "Stel dat NOVA een uitzending had, dan zorgden Pierre en ik dat de Volkskrant en Trouw daar serieus over schreven"

Deze methodiek zorgde ervoor dat "de verhalen van NOVA, Trouw en Volkskrant geloofwaardiger" werden.

Politieke instrumentalisering van journalistiek

Rob van Gijzel als 'Bijlmerboy'

Rob van Gijzel werd de centrale politieke figuur die de journalistieke bevindingen vertaalde naar parlementaire actie. Hij kreeg de bijnaam 'Bijlmerboy' omdat hij zich vastbeet in het dossier en aandrong op een parlementaire enquête.

Van Gijzel opereerde als een schakel tussen journalistiek en politiek:

- Hij gebruikte journalistieke onthullingen om vragen te stellen in de Tweede Kamer
- "Nieuwe onthullingen in de media leidden steeds weer tot vragen in de Tweede Kamer en zo bleef de Bijlmerramp jaar na jaar op de politieke agenda"
- Hij transformeerde mediaberichten in parlementaire druk voor onderzoek

Strategische timing en druk

De samenwerking had een cyclische werking: journalistieke onthullingen genereerden politieke druk, wat weer nieuwe onderzoeken stimuleerde die tot meer journalistieke verhalen leidden. Deze spiraal hield de zaak jaren op de politieke agenda.

De parlementaire enquête: hoogtepunt van samenwerking

Wederzijdse afhankelijkheid

Volgens Henk Pruis "is het niet overdreven om te stellen dat in de Bijlmermeer er door een aantal journalisten en een aantal politici alles aan gedaan is om de enquête georganiseerd te krijgen". Een "tweetal dubieuze onthullingen (grondstof voor het zenuwgas Sarin, en het mogelijk verpulveren van verarmd uranium), door sommigen als provocaties ervaren, was nodig om het parlement te bewegen tot het instellen van een" enquête.

Journalistiek als politiek instrument

De journalistieke bevindingen werden strategisch ingezet door politici:

- Rob van Gijzel en Rob Oudkerk gebruikten enquêteresultaten om als enige PvdA-leden voor een motie van wantrouwen tegen minister Borst te stemmen
- De media-aandacht legitimeerde politieke acties en verhoogde de druk op het kabinet

Problematische aspecten van de samenwerking

Verlies van onafhankelijkheid

De intense samenwerking leidde tot wederzijdse beïnvloeding waarbij de scheidslijnen tussen journalistiek en politiek vervaagden:

- Journalisten werkten niet alleen samen met elkaar, maar ook impliciet met politici die hun verhalen gebruikten voor parlementaire acties
- Dit roept vragen op over journalistieke onafhankelijkheid en objectiviteit

Instrumentalisering van emotie

Rob Oudkerk merkt op dat "deze enquête had nooit door politici uitgevoerd mogen worden". Hij beschrijft hoe fractievoorzitter Ad Melkert "ongenood en tegen alle gebruiken in bij hem voor de deur stond" voordat het eindrapport was gepubliceerd.

Vincent Dekker concludeert: "Men wilde rust in de tent, men wilde dat de bewoners van de Bijlmer het idee kregen: er is naar ons geluisterd. Men heeft niet de waarheid willen weten, men heeft een boek willen sluiten".

Maar er kan ook gesteld worden dat Dekker met voortdurende dubieuze onthullingen en eigen onderzoek zonder te kunnen beschikken over de werkelijke data ongeloofwaardige verhalen 'in de lucht' heeft gehouden, en dat hij gesprekken met de oorspronkelijke bronnen uit de weg ging, omdat hij ze als onbetrouwbaar en als fraudeurs zag.

Gebrekkige waarheidsvinding

Politieke beperking van onderzoek

Joost Oranje beschrijft de politieke werkelijkheid: "Eigenlijk politiek op zijn lelijkst, wat daar gebeurde". Hij lijkt daarmee de aandacht van de media te verleggen van het waarheid vindende karakter van de commissie naar de politieke afwikkeling. Dat is een bijzondere accentverschuiving, want ook de denkbeelden van Oranje zelf werden met het eindrapport van de commissie ontkracht. De parlementaire enquête werd uiteindelijk kwa uitstraling en beeldvorming meer een politiek instrument dan een waarheidszoekende exercitie. Dit mag dan wel een lelijk ogende politiek zijn, maar uiteindelijk moeten de feiten tellen en die staan toch goed in het eindrapport van de parlementaire enquête verwoord.

Het is zeer onzuiver van Dekker om de parlementaire enquête in 2022 als een wassen neus te beschouwen, als na 30 jaar onbewezen en niet te bewijzen hypothese opnieuw te introduceren zonder specifiek te zijn wat er niet zou zijn opgelost. Dekker zelf heeft namelijk nog nooit een probleem opgelost. Hij houdt juist de problemen 'in de lucht'. Ook Van Gijssel blijft in 2022 vasthouden aan weerlegbare complottheorieën hetgeen geen reclame is en rechtvaardiging van zijn gedrag tijdens de enquête.

De meerderheid van de Tweede Kamer negeerde de politiek gevoelige conclusies van de enquêtecommissie:

- Conclusies over gezondheidsklachten werden niet overgenomen
- Kritiek op ministersinformatievoorziening werd afgezwakt
- In plaats van een motie van wantrouwen kwam er de 'Motie Melkert' die slechts vroeg om "lessen te trekken"

Voorstelling van blijvende geheimhouding als falen

Systematische informatiebeperking?

Ondanks de samenwerking tussen journalistiek en politiek blijft er weinig informatie geheim. Weliswaar worden de specifieke technische ICAO Annex 13 bewijsvoeringen en getuigenverklaringen pas omstreeks 2062 toegankelijk, echter het maximaal haalbare aan overheidsdocumenten is in 2024 vrijgegeven.

Daarmee is de waarschuwing van het Adviescollege Openbaarheid en Informatiehuishouding serieus genomen en de angel weggenomen dat geheimhouding nog zou bijdragen aan geheimzinnigheid en de beeldvorming en dat "licht het beste medicijn is tegen de *vermeende* donkere achterkamertjes (die er niet zijn).

Conclusie: een gemiste kans

De samenwerking tussen politiek en journalistiek in het Bijlmerdossier toont zowel de kracht als de beperkingen van deze relatie:

Positieve aspecten:

- Ongekende journalistieke samenwerking die meer informatie boven tafel bracht
- Effectieve maar ook zeer verwarrende vertaling van journalistieke bevindingen naar politieke actie
- Aanhoudende druk die uiteindelijk tot een parlementaire enquête leidde

Problematische aspecten:

- Instrumentalisering van journalistiek voor politieke doeleinden
- Verlies van journalistieke onafhankelijkheid door te nauwe banden met politiek
- Politisering van de waarheidszoekende functie van de enquête
- Uiteindelijke politieke neutralisering van ongemakkelijke conclusies

Dertig jaar later lijkt dat ondanks deze intensieve samenwerking een aantal vragen onbeantwoord zijn gebleven, wat suggereert dat de relatie tussen politiek en journalistiek in dit dossier uiteindelijk onvoldoende effectief was om werkelijke transparantie en waarheidsvinding te bereiken, of dat er nog een groot wantrouwen is blijven bestaan dat zelfs 'gecultiveerd' wordt. Tegen waanideeën is het moeilijk vechten, hoe transparant men ook, en bewijzen '*dat iets niet bestaat*' is onmogelijk.